

Michal Valeček

„NOVĚ OBJEVENÉ“ PORTRÉTY JOHANNA DEMELA RYTÍŘE VON ELSWEHR A KARLA WILHELMA RYTÍŘE VON DIETRICH VE SBÍRCE SZM

Abstract

The article details the circumstances of the creation of the portraits of two members of the Silesian Land Assembly, Johann Demel Ritter von Elswehr and Karel Wilhelm Ritter von Dietrich, which are in the collection of the Silesian State Museum. Ever since the two portraits were accepted into the collection, they were mistakenly identified as portraits of Emil Grohmann and Emanuel Glassner, and, under these names, they were also published and made available at exhibitions of the Silesian Museum in recent years. Therefore, in addition to the contract itself, the article also deals with the identification of both personalities, and also includes a pictorial supplement proving its correctness.

Keywords: Johann Demel, Karl Dietrich, Silesian Land Assembly, Rudolf Templer, portraits

V polovině roku 1934 daroval Zemský výbor v Brně Slezskému zemskému muzeu řadu obrazů z prostorů kanceláří bývalé Zemské správní komise pro Slezsko, umístěných v současné budově Zemského archivu v Opavě. Mezi těmito obrazy se dochovala ve sbírce SZM také dvojice portrétů zemských poslanců, kteří byli mylně ztotožněni při předávání jako Emil Grohmann a Emanuel Ernst Glassner. Tento omyl nebyl doposud odhalen, ačkoli se oba obrazy v posledních letech objevily na výstavách a byly publikovány.¹ Ve skutečnosti portréty zobrazují zástupce zemského hejtmána Johanna Demela rytíře von Elswehr a Karla Wilhelma rytíře von Dietrich.

Dne 15. září 1892 zemřel náhle ve věku 67 let Johann Demel rytíř von Elswehr, těšínský starosta, poslanec říšské rady a Slezského zemského sněmu, který se v té době účastnil zasedání sněmu v Opavě. Jako zástupce zemského hejtmána v tento den dokonce vedl celou schůzi a poté ještě absolvoval podvečerní zasedání zemského výboru, aniž by se projevil jakékoliv známky nemoci. Avšak krátce po 21 hodině zemřel na infarkt. K uctění jeho památky mimo jiné přerušil Slezský zemský sněm své zasedání, a to až do jeho pohřbu, který proběhl v Těšíně 18. září 1892.²

Johann Demel se narodil 29. března 1825 v Těšíně jako prvorozený syn zdejšího advokáta Antona Demela. Po absolvování místního gymnázia studoval v letech 1842–1847 práva na univerzitě ve Vídni. Zde jej také zastihla revoluce v březnu 1848 a Johann Demel se aktivně podílel na bojích na barikádách. V létě 1848 se vrátil do svého rodného Těšína, kde byl v září 1848 zvolen poslancem Frankfurtského parlamentu. V parlamentu nahradil odstoupivšího Josefa von Kalchberg, který zde do té doby Těšín zastupoval. Stal se jedním z nejmladších členů tohoto parlamentu usilujícího o sjednocení Německa. Coby člen výboru pro říšskou ústavu a volební zákon vystupoval jako stoupenec demokratické levice ve prospěch jednotného německého spolkového státu pod vedením Pruska. Za své působení ve Frankfurtu a po-

1 Marie SCHENKOVÁ, *Portrét Emanuela Ernsta Glassnera*, in: Ilona Matejko-Peterka (ed.), *Země a její pán*, Opava 2014, s. 365; Pavel ŠOPÁK, *Emil Grohmann*, in: P. Šopák a kol., *Paměť Slezska*, Opava 2011, s. 273; Marie SCHENKOVÁ – Jaromír OLŠOVSKÝ, *Malířství a sochařství 19. století v západní části českého Slezska*, Opava 2008, s. 84.

2 † *Dr. Johann v. Demel*, *Silesia* 33/214, 18. 9. 1892, s. 2–3; *Teschen, 19. Sept.* († *Dr. Johann v. Demel*), *Silesia* 33/215, 20. 9. 1892, s. 2–3.

Obr. 1: Údajný portrét zemského poslance Emila Grohmannna.
SZM, inv. č. U 2427 A, foto SZM.

jmenován zástupcem slezského zemského hejtmána. Demel patřil mezi nejvlivnější politické osobnosti Rakouského Slezska 2. poloviny 19. století.³

Když se po Demelově pohřbu sešli opět poslanci Slezského zemského sněmu 20. září 1892 v zasedacím sále, aby pokračovali v tak náhle přerušovaných jednáních, navrhl poslanec Max Menger vyhotovení portrétu zemřelého zástupce zemského hejtmána na zemské náklady, který by byl vystaven v prostorách zemského domu. „Opakovaně vyjádřil ctěný zemský sněm záměr vytvořit portréty nejvyšších funkcionářů, kteří se zasloužili o tuto zem, totiž zemských hejtmánů a jejich zástupců, a tyto vystavit v prostorách zemského sněmu. Věřím, že není potřeba žádného dalšího odůvodnění, když tento návrh předkládám s ohledem na nám zvláště tragickým osudem vytrženého pana zástupce zemského hejtmána Dr. von Demela, který se tak vysoce zasloužil o tuto zem,” konstatoval ve svém projevu Menger. Návrh byl přijat ve zrychleném řízení a jeho realizace dána za úkol zemskému výboru.⁴

Celou záležitostí byl pověřen zemský rada Albert Klose. Od zemského výboru dostal za úkol získat podobiznu od příbuzných Johanna Demela rytíře von Elswehr, jeho nejstaršího

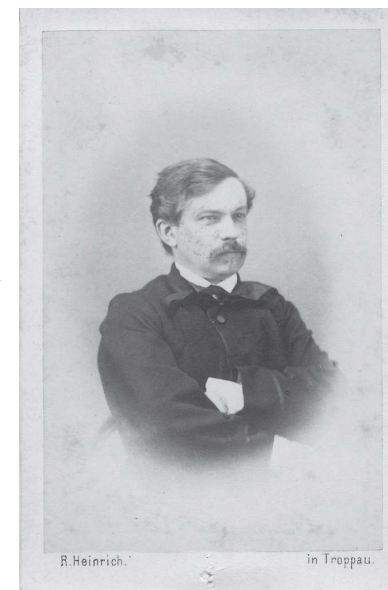
sléze ve Stuttgartu, kde se účastnil jako jeden z mála rakouských zástupců zasedání tzv. zbytkového parlamentu až do jeho násilného rozpuštění, mu hrozilo při návratu do vlasti zatčení a vězení. Demel se proto do Rakouska nevrátil a přebýval pod falešným jménem u přátel v Německu. Až v roce 1850 mu byla udělena císařem milost a mohl se tak vrátit do monarchie, nadále však zůstával pod policejním dozorem.

Pád neoabsolutismu umožnil Demelovi návrat do veřejného politického života. V roce 1861 byl zvolen starostou města Těšína, kterým setrval s přerušením v letech 1875–1876 až do své smrti. V tomtéž roce se stal také poslancem Slezského zemského sněmu za město Těšín a zemský sněm jej dokonce zvolil poslancem říšské rady ve Vídni. Poslanecké křeslo v říšské radě poté pravidelně obhájoval i po zavedení přímé volby od roku 1873, stejně jako své místo v zasedacím sále Slezského zemského sněmu. V roce 1884 byl císařem

syna Leonharda, který převzal po svém otci mimo jiné i post těšínského starosty, popřípadě od jeho synovce profesora Wladimira Demela působícího v Opavě. Portrét Johanna Demela měl být pověšen do kanceláře zástupce slezského zemského hejtmána, kde již byla umístěna zarámovaná fotografie Karla Wilhelma rytíře von Dietrich, zástupce slezského zemského hejtmána před Johannem Demelem v letech 1862–1884.⁵

Pověsit vedle sebe fotografie Demela a Dietricha bylo velmi symbolické i z jiného důvodu, neboť jejich životní osudy mnohé spojovalo. Na rozdíl od Demela ovšem nebyl Karl Dietrich Slezan, narodil se 7. října 1811 v Jihlavě. Zde navštěvoval místní gymnázium, poté studoval práva v Praze, Vídni a Olomouci, kde byl v roce 1836 promován doktorem práv. Po krátkém působení v Olomouci získal v roce 1845 místo advokáta v Opavě. Stejně jako Demel byl i Karl Wilhelm Dietrich stoupencem německého liberalismu a výrazně zasáhl do veřejného života v roce 1848, kdy se stal členem Slezského veřejného konventu a působil také ve vedení opavské národní gardy. Po potlačení revoluce v Rakousku v březnu 1849 byl Dietrich za svou činnost zatčen, odsouzen za velezradu a vězněn na Špilberku až do udělení milosti na jaře 1850. Počátek 60. let 19. století nabídl i Dietrichovi možnost zapojit se plně do politického dění v monarchii. Jako blízký spolupracovník Franze Heina se stal místostarostou Opavy a byl rovněž zvolen poslancem Slezského zemského sněmu. V letech 1863–1868 působil dokonce na postu starosty Opavy. V roce 1867 byl Slezským zemským sněmem vyslán do říšské rady ve Vídni, avšak po zbytek své politické kariéry se soustředil zvláště na komunální a zemskou politiku. V roce 1884 se dobrovolně stáhl z veřejného života a odstěhoval se zpět do Jihlavy, kde zemřel 3. května 1889 po krátké nemoci v nedalekém Rancířově.⁶

Není jasné, kdy byla zarámovaná fotografie Karla Wilhelma rytíře von Dietrich vyhotovena a pověšena v prostorách zemského domu, v roce 1892 však již visela v kanceláři zástupce slezského zemského hejtmána. Z toho důvodu bylo Kloseho úkolem rovněž zajistit, aby vyhotovený portrét Johanna Demela měl stejnou velikost a rám jako tento již existující Dietrichův

Obr. 2: Fotografie Johanna Demela rytíře von Elswehr.
ZA v Opavě, fond Zemský sněm slezský v Opavě 1861–1914, fotoalbum, inv. č. 110, Demel, v. Elswehr, Johann 1863.

3 Fr. Demel Ritter von Elswehr, Johann Nepomuk, in: Karl Walter Neumann (ed.), Ostschlesische Porträts: biographisch-bibliographisches Lexikon von Österreichisch-Ostschlesien, T.1, A–D, Berlin 1991, s. 160–162; DEMEL von ELSWEHR, Johann, in: Hana Šustková (ed.), Biografický slovník Slezska a severní Moravy: nová řada, sešit 8. (20.) Supplementum, Ostrava 2006, s. 27–8; Edith SCHMETTAN-DEMEL, Vor 70 Jahren starb Joh. Nep. Demel, in: Mein Beskidland 5/9, 1962, s. 2.

4 Offizielle stenographische Berichte über die Verhandlung des Schlesischen Landtages, XXX. Session (9. bis 21. September 1892), Troppau 1893, s. 93; Zemský archiv v Opavě (dále ZA v Opavě), fond Zemský výbor slezský (dále ZVS), kart. 2, sign. 2, č. j. 7043/1892.

5 ZA v Opavě, fond ZVS, kart. 2, sign. 2, č. j. 7043/1892.

6 Walther von DIETRICH, Zur Geschichte der Familie von Dietrich, Band 2, Vierte Generation, Düsseldorf 2018; Dr. Karl Wilhelm Ritter von Dietrich †, Troppauer Zeitung 104/105, 7. 5. 1889, s. 4–5; Sigmund HAHN, Reichsraths-Almanach für die Session 1867, Prag 1867, s. 96–97; A. RIEDEL, Anhang zu der Sammlung der „Beschlüsse des schlesischen Landtages I. und II. Teil, Troppau 1902–1905, s. 15–16; DIETRICH, Carl Wilhelm, in: H. Šustková (ed.), Biografický slovník Slezska a severní Moravy: nová řada, sešit 8. (20.) Supplementum, Ostrava 2006, s. 29.

portrét. Od počátku tedy plánoval zemský výbor nechat vyhotovit portrét ve formě zarámované fotografie.⁷

Albert Klose se osobně sešel s Leonhardem Demelem rytířem von Elswehr a tento mu slíbil zaslat zemskému výboru portrét k vyhotovení kopie. Leonhard Demel však do Opavy poslal olejomalbu s otcovým portrétem, která však byla dle mínění zemského výboru naprosto nevhodná pro vytvoření fotografické kopie. Proto byl Klose opět pověřen vrátit zaslaný obraz a požádat o fotografii zemřelého Johanna Demela rytíře von Elswehr. Klose se obrátil na Demelova synovce a opavského profesora Wladimíra Demela, který mu poskytl vyhovující fotografii počátkem listopadu 1892 a olejomalbu poslal zpět do Těšína s děkovným dopisem.⁸

Omyl Leonharda Demela rytíře von Elswehr, který si patrně myslel, že zemský výbor plánuje nechat namalovat otcův portrét, nebyl ojedinělý. Ve fondu Zemského výboru slezského se zachoval v této záležitosti rovněž dopis malíře italského původu Ernesta Novelliho, který požádal zemský výbor, aby mu bylo zadáno vyhotovení olejomalby portrétu zemřelého zástupce slezského zemského hejtmána.⁹ Svou kvalifikaci obhajoval absolvováním akademie v Benátkách a také namalováním portrétu jiného poslance Slezského zemského sněmu Theodora Haaseho v životní velikosti, který měl být v roce 1892 vystaven na jedné z vídeňských výstav.¹⁰

Poté, co konečně získal zemský výbor vhodnou fotografii Johanna Demela rytíře von Elswehr, objednal zemský rada Klose 9. listopadu 1892 její zvětšenou zarámovanou kopii u opavského fotografa Theodora Heinricha. Heinrichův ateliér, který se nacházel nedaleko zemského domu na Schösslerově náměstí, byl zvláště vyhledávaný mezi opavskou společenskou elitou.¹¹ 12. prosince 1892 byla zarámovaná a zasklená fotografie doručena do Zemského domu a o den později zavěšena na plánované místo v kanceláři zástupce zemského hejtmána. Celá tato záležitost stála zemskou pokladnu 24 zlatých a 75 krejcarů.¹²

Uctění obou zasloužilých členů Slezského zemského sněmu se však nezdálo být touto formou dostatečné. Dne 4. února 1896 v rámci projednávání zprávy o činnosti zemského výboru za léta 1894–1895 navrhl opět poslanec Max Menger, aby byl tento stav napraven. Menger ve svém projevu připomněl, že upomínka na Demela a Dietricha ve formě portrétů byla schválena zemským sněmem již před několika lety, forma zarámovaných fotografií dle něj ovšem neodpovídala záměru tohoto rozhodnutí. „*Fotografie vydrží jen omezený počet let a bylo by přece žádoucí, aby v Zemském domě byly umístěny jejich obrazy v trvalejší formě jako připomínky činnosti těchto předních mužů. Přitom by se mělo vzít v úvahu, že jak dokazuje příklad Holandska a jiných zemí, kdyby tato povinnost piety pokračovala také jen s ohledem na dosavadní zemské hejtmány a jejich zástupce, získalo by se tímto do vlastnictví země množství minimálně historicky zajímavých obrazů,*“ konstatoval Menger. Následující den byla schválena rezoluce požadující vyhotovení olejomalb Karla Wilhelma rytíře von Dietrich a Johanna Demela rytíře von Elswehr a jejich vhodné umístění v zemském domě.¹³

Zásadní otázkou byla volba malíře, kterému měly být olejomalby zadány. V tomto ohledu se pokusilo ovlivnit rozhodnutí Zemského výboru opavské Kuratorium Muzea Františka Josefa I. pro umění a řemesla v čele s místopředsedou Antonem Carlem Lemachem a kustodem muzea Hermannem von Trenkwald. Kuratorium ve svém dopise z 16. února 1896 z vlastní iniciativy doporučovalo zemskému výboru malíře Josefa Kinzela. Dle mínění Kuratoria měl být tímto úkolem pověřen především slezský umělec, který by měl současně dostatek zkušeností s portrétní malbou. Rodák z Úvalna Josef Kinzel, který působil v té době ve Vídni, měl být ideální volbou. Navíc, zdůraznilo Kuratorium, by se tímto prohloubila vazba tohoto významného Slezana s jeho rodnou zemí.¹⁴

Celá záležitost byla projednána a rozhodnuta na zasedání zemského výboru 25. února 1896. Zemský výbor se rozhodl odmítnout doporučení představitelů opavského muzea a oslovit jiného slezského malíře Rudolfa Templera.¹⁵ Ten jednak již dříve pracoval na několika podobných zakázkách pro zemské úřady¹⁶ a v neposlední řadě „*je velmi solidní a přitom levný*“, obhajoval zemský výbor důvody volby tohoto malíře.¹⁷

Rudolf Templer se narodil ve Zlatých Horách 27. prosince 1837 do malířské rodiny. Jeho otec Josef Templer byl malíř a pozlacovač a k umění vedl i své dva syny Rudolfa a Franze. Na rozdíl od bratra se Rudolf Templer malířství plně věnoval, získával v počátcích zvláště zakázky s náboženskou tematikou, na konci 19. století to však již byla portrétní malba, která představovala hlavní malířův příjem. Po smrti otce v roce 1860 se Rudolf přestěhoval do Bruntálu, aby byl blíže jednomu z jeho hlavních zákazníků, Řádu německých rytířů. V roce 1878 se přesunul do Opavy, kde žil zpočátku u fotografa Roberta Heinricha, otce již zmíněného Theodora Heinricha. Právě po příchodu do Opavy získal Templer celou řadu portrétních zakázek, kterými se osvědčil natolik, že byl v roce 1899 dokonce pověřen vytvořením portrétní galerie deseti opavských purkmistrů. Rudolf Templer zemřel v hlavním městě Rakouského Slezska 2. ledna 1905 a byl zde také pohřben.¹⁸

Za zemský výbor jednal s malířem zemský rada Herrmann Hampel. Díky tomu, že Templer působil v Opavě, mohl již další den Hampel informovat Zemský výbor o dohodě s Templerem. Rudolf Templer byl ochoten přijmout zakázku na vytvoření dvou olejomalb zachycujících v životní velikosti oba zemřelé zástupce slezského zemského hejtmána na základě již vyhotovených fotografií. Spolu s cenou 70 zlatých za jeden obraz slíbil rovněž dodat hotové malby do

7. 2. 1896), Troppau 1896, s. 482, 517.

14 ZA v Opavě, fond ZVS, kart. 2, sign. 1, č. j. 1986/1896.

15 *Tamtéž*. Zemský výbor však zaslal odpověď Kuratoriu muzea až poté, co se dohodl s Rudolfem Templerem a zakázku u něj objednal. Kinzel přesto získal záhy jinou zakázku ze Slezska. Pro zdejší Obchodní a živnostenskou komoru vyhotovil portrét jejího zemřelého prezidenta Carla Dorasila, patrně po roce 1897. Jiří ŠÍL, *Portrét prezidenta opavské Obchodní a živnostenské komory Carla Dorasila*, in: J. Šil a kol., *Země a její muzeum*, Opava 2014, s. 90–91.

16 Pro Slezský zemský sněm namaloval již patrně před rokem 1896 portrét někdejšího zemského hejtmána Amada Kuenburga. Obraz v roce 1934 přešel do sbírek Slezského zemského muzea, byl však patrně zničen na konci druhé světové války. Slezské zemské muzeum (dále SZM), Uměleckohistorické pracoviště (dále UHP), Přírůstková kniha 1934–1944, př. č. 34.53.

17 ZA v Opavě, fond ZVS, kart. 2, sign. 1, č. j. 1903/1896.

18 M. SCHENKOVÁ – J. OLŠOVSKÝ, *Malířství a sochařství 19. století*, s. 83–84; Olga TUHÁ, *Malířská rodina Templerů*, bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc 2012, s. 17–40.

7 ZA v Opavě, fond ZVS, kart. 2, sign. 2, č. j. 7043/1892.

8 ZA v Opavě, fond ZVS, kart. 2, sign. 2, č. j. 7043/1892; ZAO, fond ZVS, kart. 2, sign. 2, č. j. 7691/1892.

9 Novelli v dopise píše, že se o této záležitosti dočetl z novin. Vzhledem, že jeho dopis je psán ve Skočově, lze předpokládat, že s největší pravděpodobností se jednalo o periodikum Silesia, které vycházelo v Těšíně 2x týdně, a které o tomto informovalo. Viz: *Schlesischer Landtag*, Silesia 33/217, 22. 9. 1892, s. 1.

10 ZA v Opavě, fond ZVS, kart. 2, sign. 2, č. j. 7546/1892.

11 Jaromíra KNAPIKOVÁ – Ondřej DURČÁK – Jiří SIOSTRZONEK, *Pozor, vyletí ptáček! (Nejstarší fotografické ateliéry v Opavě 1860–1948)*, Frydek Místek 2020, s. 139–141.

12 ZA v Opavě, fond ZVS, kart. 2, sign. 2, č. j. 7691/1892.

13 *Stenographische Berichte über die Verhandlungen des schlesischen Landtages, XXXIII. Session (28. 12. 1895 bis*

Obr. 3: Údajný portrét zemského poslance Emanuela Glassnera.

SZM, inv. č. U 3270 A, foto SZM.

z tříčtvrtečního en face je vysoce slavnostní, o čemž vypovídá oděv portrétovaného, totiž černý společenský oděv s bílou náprsenkou a bílým motýlkem. Templer na oděvu zachytil vysoká vyznamenání, která Demel za svůj život obdržel, a která potvrzují identifikaci portrétovaného jako Johanna Demela.²¹ Na náhrdelní civilní stuze červené barvy je Templerem zachycen komturský kříž Rakouského císařského řádu Františka Josefa. Tento řád založil císař František Josef v roce 1849 a byl určen k ocenění zásluh o panovnický dům, stát nebo všeobecné blaho lidu. Johann Demel jej obdržel počátkem srpna 1891 za své dlouholeté působení ve vrcholných politických funkcích, především pak za zásluhy nejen o rozvoj města Těšína, ale celého Rakouského Slezska.²² Na prsou se Demelovi skví Řád železné koruny III. třídy, zavěšený na trojúhelníkové stuze žluto-modré barvy. Řád odkazující svým názvem na starodávnou železnou korunu langobardských králů byl Demelovi udělen 21. října 1866 za jeho zásluhy v době prusko-rakouské války. Johann Demel se v pozici starosty výrazně zasloužil o to, že město Těšín utrpělo pruskou okupací jen minimální škody. Zvláště význačnou roli pak sehrál při záchraně těšínského mostu přes Olzu před zničením pruskými okupačními vojsky. Zásahem Demela se podařil most, přes který vedla hlavní spojnice Vídeň – Krakov, zachránit. S udělením Řádu

šesti měsíců ode dne objednávky. Zemský výbor na svém zasedání 26. února 1896 schválil Templerovy podmínky, vše potřebné měl zajistit zemský rada Hampel.¹⁹

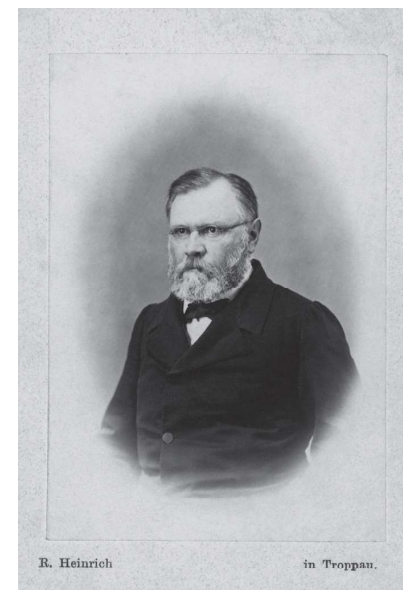
Přestože Templer garantoval dodání obou obrazů do 6 měsíců od oficiální objednávky, která byla učiněna nejpozději 28. února 1896, dodány zemskému výboru byly až po takřka devíti měsících, a sice 24. listopadu 1896. Svou roli v opožděném dodání sehrála jistě i výroba zlacených ráků v ceně 24 zlatých, které byly objednány u opavského pozlacovače Wilhelma Mikusche. Obě olejomalby byly přijaty zemským výborem s uznáním, oceněno přitom bylo především věrné zachycení obou politiků, a umístěny místo původních fotografií opět do kanceláře zástupce slezského zemského hejtmána. Jak bylo usneseno zemským sněmem, oba obrazy včetně ráků byly zaplacený ze zemských peněz.²⁰

Templer skutečně splnil objednávku veřejně zdařile. Portrét polopostavy Johanna Demela rytíře von Elswehr (doposud chybně identifikovaný jako Emil Grohmann)

železné koruny souviselo i právo na rytířský titul, který byl Demelovi udělen o rok později spolu s přídomkem von Elswehr (obránce Olzy).²³

Podobně konvenčně a slavnostně namaloval Templer také portrét polopostavy Karla Wilhelma rytíře von Dietrich (mylně Emanuel Ernst Glasner). Detailně propracovaná malba zachycuje na neutrálním tmavém pozadí postavu postaršího muže s šedivým plnovousem oblečeného ve tmavém obleku s bílou košilí a šedým motýlkem. Stejně jako u Demela i v tomto případě zachytil Templer nejvýznačnější vyznamenání, které Dietrich obdržel, a sice rytířský kříž Leopoldova řádu. Ten získal Dietrich rovněž v roce 1866 za svou činnost během prusko-rakouské války, kdy coby starosta hlavního města Rakouského Slezska zachránil Opavu před nejtěžšími následky války a okupace.²⁴

Oba obrazy přečkaly celou první světovou válku v prostorách zemského domu a s největší pravděpodobností visely v jedné z kanceláří této budovy až do počátku 30. let 20. století. V rámci správní reformy došlo v roce 1928 k spojení Moravy a Slezska v zemi Moravskoslezskou a Slezsko přestalo existovat jako samostatná správní jednotka. V následujících letech byly v Opavě likvidovány dosavadní zemské úřady a kanceláře, které vedle nábytku zdobila rovněž řada obrazů. Soubor obrazů ze zemského domu byl převeden rozhodnutím Zemského úřadu v Brně do Slezského zemského muzea a zde zapsán 30. června 1934 do muzejních sbírek.²⁵ Mezi obrazy Valentina Držkovice nebo Rudolfa Sokola se nacházely také portréty slezských zemských hejtmánů – hraběte Heinricha Larisch-Mönnich od Egona Josefa Kossutha, barona Amada von Kuenburg od Rudolfa Templera a kopie portrétu hraběte Johanna Larisch-Mönnich od Heinricha von Angeli.²⁶ A spolu s nimi se do sbírek muzea dostaly i portréty Demela a Dietricha, ovšem již chybně určené jako portréty Emila Grohmanna a Emanuela Ernsta Glassnera. Jak k tomuto omylu došlo, již dnes nelze zjistit. Dokumenty týkající se převodu obrazů se přes důkladnou rešerši nepodařilo v Moravském zemském archivu v Brně nalézt. U klíčového spisu týkajícího se převodu docházelo k jeho prioritizaci a stopa zde končí v roce 1936, kdy by dle manuálu Zemského úřadu v Brně měl být spis dohledán, přesto nebyl nalezen. A informace k záležitosti převzetí obrazů se nenacházejí ani ve fondu Zemského muzea v Opavě, ani v tzv. Braunově archivu. Nelze tudíž s určitostí říci, zda se chyba stala na straně Zemského úřadu v Brně, který obrazy předával jako obrazy poslanců Grohmanna a Glasnera, či byly předány jako neznámé portréty a poté mylně určeny muzejníky.

Obr. 4: Fotografie Karla Wilhelma rytíře von Dietrich.

SZM, inv. č. H P-I/145, foto SZM.

¹⁹ ZA v Opavě, fond ZVS, kart. 2, sign. 1, č. j. 1903/1896.

²⁰ Tamtéž, č. j. 12084.

²¹ P. ŠOPÁK, *Emil Grohmann*, s. 273.

²² Ivan KOLÁČNÝ, *Řády a vyznamenání Habsburské monarchie*, Praha 2006, s. 120–121; Václav MĚŘIČKA, *Orden und Ehrenzeichen der Österreichisch-Ungarischen Monarchie*, Wien – München 1974, s. 108–111; *Auszeichnung*, Silesia 32/179, 7. 8. 1891, s. 2.

²³ *Ordensverleihung*, Silesia 7/44, 27. 10. 1866, s. 390.

²⁴ M. SCHENKOVÁ, *Portrét Emanuela Ernsta Glassnera*, s. 365; S. HAHN, *Reichsraths-Almanach*, s. 96–97.

²⁵ SZM, UHP, Přírůstková kniha 1934–1944, př. č. 34.47–70.

²⁶ Tamtéž, př. č. 34.53–5.

Na závěr lze konstatovat, že výše uvedené zjištění ohledně obou portrétovaných osobností do značné míry vyvrací možnost existence rozsáhlé galerie zemských poslanců, jejíž torzo měly představovat právě tyto dva portréty. Je zřejmé, že hlavním záměrem Slezského zemského sněmu a zemského výboru bylo vytvořit portrétní galerii pouze čelních představitelů slezské zemské samosprávy, tedy zemských hejtmánů a jejich zástupců, jejichž vytvoření máme také doloženo.

„Newly discovered” Portraits of Johann Demel Ritter von Elswehr and Karl Wilhelm Ritter von Dietrich in the Silesian Museum Collection
Summary

When, among other things, two portraits from the offices of the Land House in Opava were donated to the Silesian Museum in the middle of 1934, they were mistakenly designated as portraits of regional deputies Emil Grohmann and Emanuel Glassner. However, the portraits actually depicted two deceased deputies to the Silesian Land Governor, Johann Demel Ritter von Elswehr and Karl Wilhelm Ritter von Dietrich. On September 15, 1892, Johann Demel died suddenly. In recognition of Demel's merits, the Silesian Land Assembly decided, among other things, to make a portrait of him and place it in the office of the regional governor's deputy in the Land House. Instead of an oil painting, however, the Land Committee had a photograph made and hung it next to an existing photograph of his predecessor Karl von Dietrich, who died in 1889.

In 1896, the issue of honouring both distinguished regional politicians were again on the agenda of the Silesian Land Assembly. The framed photographs were deemed insufficient and the Land Assembly approved the creation of two oil paintings as permanent memorials to these two men. Despite the efforts of the Franz Joseph Museum for Arts and Crafts in Opava to commission the Viennese painter of Silesian origin Josef Kinzel to paint them, the Land Committee decided to entrust the execution to the painter Rudolf Templer.

Both portraits, ordered at the end of February 1896, were painted, framed in a sumptuous gilded frame and handed over to the Land Committee already in November of the same year, and then placed in the office of the Land House. Both Johann Demel and Karl Dietrich are faithfully depicted in ceremonial attire with accurate depictions of the highest honours they received during their political careers. How the misidentification occurred when the two portraits were handed over cannot be traced due to the non-preserved sources relating to this handover.

Mgr. Michal Valeček
Slezské zemské muzeum
valecek@szm.cz

Pavel Židek

POČÁTKY ČESKOSLOVENSKÉHO SOUDNICTVÍ V OBVODU ZEMSKÉHO SOUDU V OPAVĚ¹

Abstract

The establishment of the Czechoslovak Republic in 1918 started a series of changes in judiciary system of the state. The aim of the paper is to look at some of the effects of these changes and the resulting problems at the example of Provincial Court in Opava.

Keywords: Judicature, Provincial Court in Opava, Silesia, Hlučín, Nationalism

Právní dějiny, obzvláště pak dějiny právních institucí lze stále v českém historickém bádání považovat za jakousi popelku. Což s ohledem na mnohdy značný význam těchto institucí na život tehdejší společnosti lze rozhodně považovat za škodu. Obzvláště pak v národnostně exponovaných oblastech, jako bylo rakouské a posléze československé Slezsko, je vhodné zkoumat nakolik tyto instituce, zejména pak soudy, naplňovaly představy o nezávislé instituci, která měří všem stejným metrem.

Cílem této studie je udělat první krůček v poznání justice v západním Slezsku, které odpovídá obvodu Zemského (posléze Krajského) soudu v Opavě, a to po roce 1918. Vyhlášení Československé republiky a následné faktické podřízení tohoto území její svrchovanosti znamenalo významný předěl, a je tak namístě se pokusit si přiblížit dopad změn na soudnictví v této oblasti.

1. Západní Slezsko po 28. říjnu 1918

Vyhlášením Československa v pondělí 28. října 1918 započal proces změn, který se u většinově německého obyvatelstva západního Slezska nesetkal s podporou. V reakci na události v Praze již dva dny nato dochází k vyhlášení provincie Sudetenland,² jakožto součást státu Deutschösterreich. Existence této provincie neměla dlouhého trvání, neboť její území bylo ještě před koncem roku 1918 obsazeno československou armádou, 18. prosince byla bez boje obsazena Opava.³

Politická vláda nad československým Slezskem se poté vrátila zpět do rukou Zemské vlády slezské, která však již byla pod vedením nového prezidenta, dr. Šrámka. Ta začala v Opavě působit hned následující den po obsazení města, tj. od 19. prosince 1918 (od 7. února 1922 jakožto Zemská správa politická). Z dalších institucí došlo po vzniku republiky k rozpuštění Zemského výboru, který byl změněn v Zemskou správní komisi, jejíž působnost byla v zásadě stejná a její členy jmenovala vláda. Zemský sněm obnoven nebyl.⁴

Slezsko, jakožto jediné z českých zemí po r. 1918, ztratilo území. Tato ztráta souvisela s odstoupením části území Těšínska Polsku. Naproti tomu bylo částečně saturováno připojením Hlučínska. K definitivnímu územnímu ukotvení západního Slezska tak dochází až vyřešením mezinárodní situace, jež souvisela s připojením Hlučínska k republice. Toto území bylo připojeno 4. února 1920, avšak k definitivnímu vytyčení hranic dochází v dalších letech, např. až

1 Studie vznikla v rámci projektu SGS č. 10/2020 Počátky československého soudnictví v obvodu Zemského soudu v Opavě.

2 Vyhlášená provincie Sudetenland byla tvořena celým západním (opavským) rakouským Slezskem, s výjimkou obcí s převahou českého obyvatelstva, a dále německými oblastmi severní Moravy a východních Čech (např. Králický, Lanškrounsko). Rozloha provincie činila 6 534 km² a žilo na něm 678 000 obyvatel. Představitel Sudetenlandu již 2. listopadu převzal státní správu ve Slezsku od posledního císařského zemského prezidenta barona Widmanna a zahájil organizační práci k udržení nezávislosti provincie. Více viz: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny českého Slezska 1740–2000*, I. část, Opava 2003, s. 296–297.

3 Marie GAWRECKÁ, *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918–1938*, Opava 2004, s. 16–18.

4 D. GAWRECKI, *Dějiny*, s. 306–307.